UO‘K 373.3:37.015.3

BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING ILMIY DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-METODIK IMKONIYATLARI

Mardonova Laylo Ro‘zimurod qizi,
Navoiy davlat universiteti
Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang‘ich ta’lim) yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning pedagogik-metodik imkoniyatlari ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ilmiy dunyoqarash tushunchasining mazmun-mohiyati, uning boshlang‘ich maktab yoshidagi o‘quvchilar shaxsiy rivojlanishidagi o‘rni va ona tili ta’limi bilan uzviy aloqadorligi yoritiladi. Ona tili darslarining faqat lingvistik bilimlarni egallash vositasi emas, balki o‘quvchilarning borliqni anglash, kuzatish, taqqoslash, sabab-oqibat munosabatlarini tushunish, dalillash, xulosa chiqarish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi pedagogik muhit sifatidagi imkoniyatlari ochib beriladi. Shuningdek, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda matn ustida ishlash, muammoli ta’lim, savol-javob, kuzatish, taqqoslash, guruhli va individual topshiriqlar, fanlararo integratsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish masalalari tahlil etiladi. Tadqiqot natijasida ona tili darslarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning mazmuniy, metodik va pedagogik shart-sharoitlari tizimlashtirilib, samarali metodik yondashuvlar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta’lim, ona tili, ilmiy dunyoqarash, ilmiy tafakkur, lingvistik bilim, pedagogik imkoniyat, metodika, muammoli ta’lim, fanlararo integratsiya, mustaqil fikrlash, matn ustida ishlash, kompetensiyaviy yondashuv.*

PEDAGOGICAL AND METHODOLOGICAL POSSIBILITIES FOR DEVELOPING STUDENTS’ SCIENTIFIC WORLDVIEW IN NATIVE LANGUAGE LESSONS IN PRIMARY SCHOOL

This article examines the pedagogical and methodological potential for shaping students' scientific worldview in primary school native language lessons from both theoretical and practical perspectives. It highlights the nature and essence of a scientific worldview, its role in the personal development of primary school students, and its intrinsic connection to native language education. The study demonstrates how native language lessons serve not merely as a means of acquiring linguistic knowledge, but also as a pedagogical environment that fosters students' skills in comprehending reality, observing, comparing, grasping cause-and-effect relationships, reasoning, drawing conclusions, and thinking independently. Additionally, it analyzes the application of text analysis, problem-based learning, question-and-answer sessions, observation, comparison, group and individual assignments, interdisciplinary integration, information and communication technologies, and a competency-based approach in cultivating a scientific worldview. As a result of the research, the content-related, methodological, and pedagogical conditions for developing a scientific worldview in native language lessons are systematized, and effective methodological approaches are proposed.

Keywords: *primary education, native language, scientific worldview, scientific thinking, linguistic knowledge, pedagogical potential, methodology, problem-based learning, interdisciplinary integration, independent thinking, text analysis, competency-based approach.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И МЕТОДИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НАУЧНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РОДНОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

В статье рассматриваются педагогические и методические возможности формирования научного мировоззрения учащихся на уроках родного языка в начальных классах с научно-теоретической и практической точек зрения. Раскрываются сущность и содержание понятия «научное мировоззрение», его значение в личностном развитии учащихся младшего школьного возраста, а также взаимосвязь с обучением родному языку. Обосновывается, что уроки родного языка являются не только средством усвоения лингвистических знаний, но и важной педагогической

средой для развития у учащихся навыков познания окружающей действительности, наблюдения, сравнения, понимания причинно-следственных связей, аргументации, формулирования выводов и самостоятельного мышления. Анализируются вопросы использования работы с текстом, проблемного обучения, вопросов и ответов, наблюдения, сравнения, групповых и индивидуальных заданий, межпредметной интеграции, информационно-коммуникационных технологий, а также компетентностного подхода в формировании научного мировоззрения. В результате исследования систематизированы содержательные, методические и педагогические условия формирования научного мировоззрения на уроках родного языка и предложены эффективные методические подходы.

Ключевые слова: *начальное образование, родной язык, научное мировоззрение, научное мышление, лингвистические знания, педагогические возможности, методика, проблемное обучение, межпредметная интеграция, самостоятельное мышление, работа с текстом, компетентностный подход.*

Kirish. Bugungi kunda ta’lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchiga tayyor bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, uning mustaqil fikrlashi, atrof-muhitdagi hodisalarni kuzatishi, tahlil qilishi, ular o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini anglay olishi hamda o‘z qarashlarini asoslay olish qobiliyatini rivojlantirishdan iborat. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida mazkur vazifa alohida pedagogik ahamiyatga ega. Chunki aynan shu davrda bolaning bilim olishga munosabati, bilish faoliyati, savol berish, kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish kabi intellektual faoliyat elementlari izchil shakllana boshlaydi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslari mazkur jarayon uchun keng imkoniyatlarga ega. Ona tili insonning tafakkuri, dunyoni idrok etishi va boshqa insonlar bilan muloqot qilishi bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy hodisadir. Shu sababli ona tilini o‘rgatish jarayonida o‘quvchi nafaqat so‘z, gap, matn, grammatik shakl yoki imlo qoidalarini o‘zlashtiradi, balki til orqali voqelikni anglash, fikrni shakllantirish va ifodalash imkoniyatlarini ham egallaydi.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirish masalasi boshlang‘ich ta’limda o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisidan murakkab falsafiy yoki ilmiy nazariyalarni to‘liq o‘zlashtirish talab qilinmaydi. Bunda asosiy maqsad bolaning yosh va psixologik imkoniyatlariga mos ravishda unda ilmiy bilishning dastlabki elementlarini shakllantirishdir. Jumladan, hodisa va predmetlarni kuzatish, ularni belgilari asosida taqqoslash, muhim va ikkilamchi xususiyatlarni ajratish, sabab va natijani aniqlash, dalil asosida fikr yuritish, savolga asoslangan javob berish, taxmin ilgari surish va xulosa chiqarish kabi ko‘nikmalar ilmiy dunyoqarashning boshlang‘ich tarkibiy qismlari sifatida namoyon bo‘ladi.

Ona tili darslarida bu jarayonni tashkil etishning imkoniyatlari juda keng. Masalan, matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchi undagi voqea-hodisalarni aniqlaydi, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho beradi, sabab va natijani izlaydi, yangi ma’lumotlarni avvalgi bilimlari bilan taqqoslaydi. Tabiat, inson, mehnat, texnika, jamiyat, ekologiya va kundalik hayotga oid matnlar esa o‘quvchilarning dunyo haqidagi tasavvurlarini kengaytirish bilan birga, ularni ma’lumotni dalil asosida qabul qilishga yo‘naltiradi.

Shu nuqtayi nazardan, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishni alohida metodik yo‘nalish sifatida tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi – boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning pedagogik-metodik imkoniyatlarini aniqlash, mazkur jarayonning samarali metod va vositalarini tizimlashtirish hamda metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: ilmiy dunyoqarash tushunchasining pedagogik mazmunini aniqlash; boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning psixologik-pedagogik xususiyatlarini tahlil qilish; ona tili darslarining ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishdagi imkoniyatlarini aniqlash; ona tili darslarida qo‘llaniladigan samarali metod va vositalarni tizimlashtirish; matn, mashq va topshiriqlarning ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishdagi o‘rnini ochib berish; ilmiy dunyoqarashni shakllantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlarni taklif etish.

Tadqiqot obyekti – boshlang‘ich sinflarda ona tili ta’limi jarayoni. Tadqiqot predmeti — ona tili darslarida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish mazmuni, metodlari, vositalari va pedagogik shart-sharoitlari.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich ta’limda ona tilini o‘qitish masalasi ko‘plab pedagogik, metodik va lingvodidaktik tadqiqotlarning obyekti bo‘lib kelgan. Ona tili ta’limining mazmuni, metodlari, tamoyillari, nutq o‘stirish, savodxonlikni rivojlantirish, grammatik bilimlarni shakllantirish va matn ustida ishlash masalalari o‘zbek pedagogik metodikasida muhim o‘rin egallaydi.

Karima Qosimova, Safo Matchanov, Xolida G‘ulomova, Sharofat Yo‘ldosheva va Sharofjon Sariyevlarning boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasiga oid darsligida savod o‘rgatish, ona tili ta’limining mazmuni, o‘quvchilarning nutqini o‘stirish va darsni tashkil etish metodlari tizimli yoritilgan. Mazkur metodik qarashlar boshlang‘ich ta’limda o‘quvchining faol bilish faoliyatini tashkil etish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

A. G‘ulomov, M. Qodirov, M. Ernazarova va hammualliflar tomonidan yaratilgan “Ona tili o‘qitish metodikasi” darsligida umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ona tilini o‘qitishning metodik jihatlari, ilmiy-nazariy ma’lumotlarni amaliyotga tatbiq etish usullari yoritilgan. Darslikning metodik konsepsiyasi ona tili ta’limini faqat bilim berish jarayoni emas, balki amaliy nutqiy faoliyat bilan bog‘lash zarurligini ko‘rsatadi.

B. To‘xliyev, M. Shamsiyeva va T. Ziyodovalarning o‘zbek tili o‘qitish metodikasiga oid ishlarida matn ustida ishlash, so‘z boyligini oshirish, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlash masalalari muhim o‘rin tutadi.

Zamonaviy tadqiqotlarda boshlang‘ich ta’limda ona tili fanini o‘qitishda interfaol metodlar, kreativ metodlar, didaktik tamoyillar va o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishga alohida e’tibor berilmoqda. Bu yondashuvlar o‘quvchilarning savodxonligi bilan birga, mantiqiy fikrlash va mustaqil faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ona tili ta’limida nutqiy kompetensiya, savodxonlik, mustaqil fikrlash va ijodkorlik masalalari yetarlicha tadqiq etilgan bo‘lsa-da, ushbu imkoniyatlarni aynan ilmiy dunyoqarashni shakllantirish maqsadi bilan tizimli bog‘lash masalasi alohida metodik yondashuvni talab etadi.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishni uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda ko‘rish mumkin: ilmiy, faoliyatli va qadriyatli-refleksiv yo‘nalish. Ilmiy yo‘nalishda o‘quvchi borliq haqidagi ilmiy asoslangan ma’lumotlarni egallaydi; faoliyatli yo‘nalishda kuzatish, taqqoslash, tasniflash, tahlil qilish va xulosa chiqarish kabi amallarni bajaradi; qadriyatli-refleksiv yo‘nalishda esa egallangan bilimga munosabat bildiradi va o‘z fikrini asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasini belgilashda boshlang‘ich ta’limning yosh xususiyatlari, ona tili fanining mazmuni va ilmiy dunyoqarashning tarkibiy komponentlari o‘zaro bog‘liq holda asos qilib olindi. Tadqiqotda nazariy tahlil, pedagogik kuzatish, suhbat, taqqoslash, umumlashtirish, pedagogik tajribalarni o‘rganish, dars jarayonini modellashtirish va metodik topshiriqlarni loyihalash kabi metodlardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqildi.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirish jarayonining metodik modeli maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy komponentlardan tashkil topishi maqsadga muvofiq. Maqsadli komponent o‘quvchilarda ilmiy asoslangan fikrlash, borliqni anglash va bilimga ongli munosabatni shakllantirishni nazarda tutadi. Mazmuniy komponent ona tili darslarining lingvistik mazmunini tabiat, jamiyat, inson, texnika va kundalik hayotga oid ilmiy ma’lumotlar bilan uyg‘unlashtirishni qamrab oladi.

Jarayonli komponent muammoli vaziyat, kuzatish, savol-javob, taqqoslash, guruhli ish, mustaqil topshiriq, matn tahlili va ijodiy faoliyatni tashkil etishni o‘z ichiga oladi. Natijaviy komponent esa o‘quvchining bilimni anglash, tahlil qilish, dalillash, mustaqil fikrlash va xulosa chiqarish qobiliyatining rivojlanishi bilan belgilanadi.

Tadqiqotda asosiy metodik tamoyil sifatida “bilim — faoliyat — fikr — xulosa” ketma-ketligi taklif etiladi. Bunda o‘quvchi avvalo ma’lumot bilan tanishadi, keyin mazkur ma’lumot asosida amaliy topshiriq bajaradi, o‘z fikrini shakllantiradi va nihoyat xulosa chiqaradi.

Masalan, “Suvning inson hayotidagi ahamiyati” mavzusidagi matn bilan ishlashda o‘quvchilarga suvning inson hayoti uchun ahamiyati, kundalik hayotda undan foydalanish, suvni tejash zarurati va suv bo‘lmaganda yuzaga keladigan oqibatlar haqida savollar berilishi mumkin. Bunday topshiriqlar ona tili darsining lingvistik vazifasi bilan bir qatorda o‘quvchining ilmiy bilish faoliyatini ham rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim ham tadqiqot metodologiyasining muhim qismi sifatida qaraladi. Muammoli savol o‘quvchini tayyor javobni kutishdan ko‘ra, mustaqil fikrlashga undaydi. Masalan, “Nima uchun ayrim so‘zlarning ma’nosi gapdagi o‘rniga qarab o‘zgarishi mumkin?”, “Nima sababdan matndagi fikrlar ma’lum tartibda joylashtiriladi?” kabi savollar lingvistik hodisani kuzatish, sababini izlash va xulosa chiqarishga olib keladi.

Fanlararo integratsiya ham muhim metodologik asos hisoblanadi. Ona tili darslarini tabiatshunoslik, matematika, texnologiya, o‘qish savodxonligi va tarbiya bilan integratsiyalash orqali o‘quvchining bir hodisa haqidagi bilimlari turli fanlar nuqtayi nazaridan boyitiladi.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Tadqiqotning nazariy va metodik tahlili natijasida boshlang‘ich sinf ona tili darslarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning bir qator pedagogik-metodik imkoniyatlari aniqlandi.

Birinchi navbatda, matn bilan ishlash ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning samarali vositalaridan biri ekanligi asoslandi. Chunki matn o‘quvchini ma’lum bir mazmuniy muhitga olib kiradi. Ilmiy-ma’rifiy, tabiatshunoslik, ekologik, ijtimoiy va kundalik hayotga oid matnlar orqali o‘quvchiga yangi ma’lumot berish bilan birga, uning mazkur ma’lumotni anglash va tahlil qilish faoliyatini tashkil etish mumkin.

Matn bilan ishlashni oldindan taxmin qilish, matnni anglash, tahlil qilish, munosabat bildirish va umumlashtirish bosqichlarida tashkil etish o‘quvchining oddiy o‘qish faoliyatini faol bilish jarayoniga aylantiradi.

Ikkinchi muhim natija — savol berish metodining imkoniyatlari aniqlandi. Savol o‘quvchining fikrlash faoliyatini boshqaruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Reproduktiv savollar ma’lumotni eslashga, tahliliy savollar sabab-oqibatni aniqlashga, muammoli savollar mustaqil yechim izlashga, refleksiv savollar esa o‘z faoliyatini baholashga xizmat qiladi.

Uchinchi natija — muammoli topshiriqlar ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda yuqori metodik imkoniyatga ega ekanligi aniqlandi. Masalan, o‘quvchilarga ikki xil fikr berilib, ulardan qaysi biri dalilga, qaysi biri shaxsiy taxminga asoslanganini aniqlash talab qilinishi mumkin. Bu o‘quvchini fikr va faktni farqlashga o‘rgatadi.

To‘rtinchi natija — kuzatish va taqqoslash metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning analitik fikrlashini rivojlantiradi. O‘quvchilar ikki matnni, ikki hodisani yoki ikki tushunchani taqqoslab, o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlaydilar hamda taqqoslash mezonlarini izohlashga o‘rganadilar.

Beshinchi natija — fanlararo integratsiya ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning samarali vositasi ekanligi asoslandi. Masalan, “Daraxt” mavzusidagi matnni o‘rganishda ona tili darsida matn tuzilishi va so‘z turkumlari, tabiatshunoslikda daraxtning tuzilishi va tabiatdagi o‘rni, matematikada daraxtlar soni va hisob-kitob, tarbiya jarayonida esa tabiatni asrash masalalari o‘zaro bog‘lanishi mumkin.

Oltinchi natija — ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini mustahkamlashi aniqlandi. “Agar men olim bo‘lganimda...” mavzusida matn yozish, tabiatdagi biror hodisa haqida savollar tuzish, berilgan ma’lumot asosida xulosa yozish, sabab-hodisa-natija jadvalini to‘ldirish va kuzatish natijasini yozma bayon qilish kabi topshiriqlar o‘quvchini bilimni mustaqil qayta ishlashga yo‘naltiradi.

Tadqiqot natijalarini umumlashtirib, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning quyidagi metodik modelini taklif etish mumkin: “Muammoli vaziyat → savol → kuzatish → taqqoslash → tahlil → dalillash → mustaqil fikr → xulosa → refleksiya”.

Ushbu modelda muammoli vaziyat o‘quvchida bilishga ehtiyoj uyg‘otadi, savol uning e’tiborini muayyan muammoga yo‘naltiradi, kuzatish va taqqoslash ma’lumot to‘plashga yordam beradi, tahlil ma’lumotni anglashni ta’minlaydi, dalillash fikrning asoslanganligini ko‘rsatadi, mustaqil fikr va xulosa esa ilmiy dunyoqarashning shakllangan elementlarini namoyon etadi.

O‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

Mezon	Past daraja	O‘rta daraja	Yuqori daraja
Bilimni anglash	Ma’lumotni qisman tushunadi	Asosiy mazmunni tushunadi	Mazmunni chuqur anglaydi
Kuzatish	Belgilarni ajratishda qiynaladi	Asosiy belgilarni aniqlaydi	Muhim belgilarni mustaqil ajratadi
Taqqoslash	Yordam bilan taqqoslaydi	Yo‘riqnoma asosida taqqoslaydi	Mustaqil taqqoslaydi
Dalillash	Fikrini asoslay olmaydi	Oddiy dalillar keltiradi	Fikrini aniq dalillar bilan asoslaydi
Xulosa chiqarish	Tayyor xulosani takrorlaydi	Qisman mustaqil xulosa chiqaradi	Mustaqil va mantiqiy xulosa chiqaradi
Mustaqil fikrlash	Qisqa javob beradi	O‘z fikrini bildiradi	Fikrini asoslab, yechim taklif qiladi

Muhokama. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirish masalasini muhokama qilishda, avvalo, “ilmiy dunyoqarash” tushunchasining boshlang‘ich ta’limdagi mazmunini to‘g‘ri belgilash zarur. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining ilmiy dunyoqarashi katta yoshdagi o‘quvchi yoki talabaning ilmiy dunyoqarashidan farq qiladi. Bu davrda murakkab nazariy bilimlardan ko‘ra, ilmiy bilish faoliyatining elementlarini shakllantirish muhimdir.

Ona tili darslarining imkoniyati shundaki, o‘quvchi har qanday yangi bilimni til orqali qabul qiladi va ifodalaydi. Til yordamida u savol beradi, javob beradi, kuzatuvini bayon qiladi, o‘z fikrini asoslaydi va xulosa chiqaradi. Shu sababli ona tili darslari ilmiy tafakkurni shakllantirish uchun tabiiy pedagogik muhit yaratadi.

Bunda o‘qituvchining roli ham o‘zgaradi. Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishga yo‘naltirilgan darsda o‘qituvchi ko‘proq yo‘naltiruvchi, savol beruvchi, muammoli vaziyat yaratuvchi va o‘quvchining fikrlash faoliyatini boshqaruvchi subyekt sifatida namoyon bo‘ladi.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda fakt va fikrni farqlash ko‘nikmasiga e’tibor berish muhimdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun “menimcha” va “aniq ma’lumot” o‘rtasidagi farqni anglash ilmiy fikrlashning dastlabki ko‘rinishlaridan biridir.

Ona tili darsligidagi mashqlar faqat grammatik birliklarni aniqlashga emas, balki o‘quvchini fikrlashga undashi lozim. Masalan, “Gapdagi otlarni toping” topshirig‘iga qo‘shimcha ravishda “Ushbu otlar qanday predmet yoki hodisalarni ifodalamoqda?”, “Ularni qanday guruhlarga ajratish mumkin?”, “Nima asosida bunday guruhlashni amalga oshirdingiz?” kabi savollarni berish mumkin.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda raqamli ta’lim vositalari ham muhim imkoniyatlarga ega. Biroq texnologiyaning o‘zi maqsad emas. Uning samarasi o‘qituvchi uni qanday pedagogik vazifaga xizmat qildira olishiga bog‘liq. Masalan, videoni shunchaki namoyish qilishdan ko‘ra, video asosida savollar berish, o‘quvchini kuzatishga, sababni izlashga va xulosa chiqarishga undash pedagogik jihatdan samaraliroqdir.

Shuningdek, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda o‘quvchilarning individual farqlarini hisobga olish zarur. Ayrim o‘quvchilar matn orqali, boshqalari tasvir, jadval, sxema yoki amaliy faoliyat orqali yaxshiroq o‘zlashtirishi mumkin. Shu sababli bir xil mazmunni turli shakllarda taqdim etish maqsadga muvofiq.

Muhokama natijasida shuni ta’kidlash mumkinki, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirish alohida bir mavzuga bog‘langan jarayon emas. U butun dars jarayonining mazmuni, metodlari, savollari, topshiriqlari va o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlari orqali bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirish zamonaviy boshlang‘ich ta’limning muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Mazkur jarayon o‘quvchiga tayyor bilimlarni berishdan ko‘ra, uning bilimni izlash, tushunish, tahlil qilish, dalillash va xulosa chiqarish faoliyatini rivojlantirishga qaratilishi lozim.

Tadqiqot natijasida ona tili darslarining ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun katta pedagogik-metodik imkoniyatlarga ega ekanligi aniqlandi. Buning asosiy sababi ona tilining tafakkur va bilish jarayonlari bilan uzviy bog‘liqligidadir.

Ona tili darslarida matn ustida ishlash, muammoli vaziyat yaratish, savol-javob, kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish, dalillash, ijodiy topshiriqlar va refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish o‘quvchilarning ilmiy tafakkur elementlarini rivojlantirish imkonini beradi.

Fanlararo integratsiya ona tili darsining mazmunini boyitib, o‘quvchining turli fanlardan olgan bilimlarini yaxlit tizimda anglashiga yordam beradi. Bunda ona tili boshqa fanlardagi bilimlarni shunchaki takrorlovchi emas, balki ularni anglash, qayta ishlash va nutqiy jihatdan ifodalash vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishning samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga bog‘liq: ona tili darslari mazmunining real hayot va ilmiy ma’lumotlar bilan bog‘lanishi; o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish; muammoli va tadqiqotchilik xarakteridagi topshiriqlardan foydalanish; savollarni oddiydan murakkabga qarab tizimlashtirish; fakt, fikr va xulosani farqlashga o‘rgatish; fanlararo integratsiyani yo‘lga qo‘yish; interfaol va raqamli ta’lim vositalaridan maqsadli foydalanish; o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va fikrini dalillashiga imkon yaratish.

Shunday qilib, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida ilmiy dunyoqarashni shakllantirishni “bilim — kuzatish — tahlil — dalillash — mustaqil fikr — xulosa” tizimi asosida tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Mazkur yondashuv o‘quvchilarning nafaqat ona tili fanidan bilim va ko‘nikmalarini, balki ularning mantiqiy, tanqidiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. G‘ulomov A., Qodirov M., Ernazarova M. va boshq. Ona tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. — 380 b.

2. Qosimova K., Matchanov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tilini o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Nosir, 2009. — 352 b.

3. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Universitet, 2001. — 221 b.

4. G‘ulomov A. Ona tili o‘qitish prinsiplari va metodlari. — Toshkent: O‘qituvchi, 1992. — 225 b.

5. G‘ulomov A., Ne’matov H. Ona tili ta’limi mazmuni. — Toshkent: O‘qituvchi, 1995.

6. To‘xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent, 2006.

7. Roziqov O. va boshq. Ona tili didaktikasi. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.

8. Yuldasheva D.N. Ona tilini o‘qitish metodikasi. — Buxoro: Durdona, 2021.
9. Jumayev M. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi asoslari. — Toshkent: Tafakkur Qanoti, 2017.
10. G‘ulomov A., Mengliyev B. Ona tili darslari uchun metodik qo‘llanma. — Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
11. Yo‘ldoshev J.G., Usmonov S. Umumiy pedagogika: darslik. — Toshkent: O‘qituvchi, 2017. — 480 b.
12. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2020-yil 23-sentabr.
13. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi. Ona tili. Adabiyot. O‘zbek tili. — Toshkent: Sharq nashriyot-matbaa konserni.
14. Abdullayeva M. Boshlang‘ich ta’lim metodikasi: o‘quv qo‘llanma. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 296 b.
15. Hasanov R., Tashkenbayev U. Matn bilan ishlashning metodik asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
16. Выготский Л.С. Педагогическая психология. — Москва: Педагогика, 1996. — 480 с.
17. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. — Москва: Наука, 1975. — 304 с.
18. Гальперин П.Я. Психология обучения и формирование умственных действий. — Москва: Знание, 1985. — 112 с.
19. Dewey J. Democracy and Education. — New York: Macmillan, 1966.
20. Gardner H. Multiple Intelligences: New Horizons. — New York: Basic Books, 2006.
21. Rogers C. Freedom to Learn. — Columbus: Charles Merrill, 1969.